

AQUELLA GUERRA QUE ENCARA PERDURA

ALEIX SOLERNOU PUIG

www.memoria.cat

“ELS VAN DISPARAR SENSE DIR RES”

JOAQUIM ALQUÉZAR INSA
(MANRESA, 4 D'ABRIL DE 1925)

El Joaquim Alquézar porta un tros de la Guerra Civil dins seu, com si fos metralla enquistada en algun racó de l'ànima. Abans de començar l'entrevista, ho corrobora: “No em demanis què he menjat per esmorzar, que no me'n recordo, però aquells records de la guerra els tinc el cap. És com si haguessin passat ara”. El Joaquim Alquézar va presenciar com els soldats franquistes disparaven el seu tiet, com queia a terra i com encara li quedava una mica de vida en els seus ulls, fins que la mort va dir prou i se'l va endur. I aquest record és impossible d'oblidar. Ni el pas dels dies ni dels anys són capaços d'enterrar-lo o de suprimir el dolor.

Per al Joaquim, la guerra no es va acabar quan es va disparar l'última bala ni quan la sang dels vençuts va desaparèixer del terra. La guerra va continuar, més enllà d'aquell 1 d'abril de 1939, i es va convertir en un record que no emmudeix i que no se'n vol anar. Potser és aquest el seu objectiu, no marxar mai per no oblidar mai totes les atrocitats que es van cometre, com si fos un crit de la memòria que denuncia tota la sang vessada que no s'hauria d'haver vessat, un eco perpetu que ressona a través dels anys i que combat l'oblit que van voler imposar.

A continuació, podreu llegir una petita part de la història del Joaquim. Ell ens deixa endinsar en els records feliços de la infància que va viure a Súria, en l'horror de la Guerra Civil i en la Manresa durant la dictadura. Acabem l'entrevista parlant de l'amor cap a la seva esposa, la Lucrecia, a qui tant va estimar al llarg de la seva vida.

Joaquim, comencem pel principi. Com recorda la seva infància?

Vaig néixer el 4 d'abril de 1925 a Manresa, prop de la plaça Clavé. Quan tenia deu mesos, ens vam traslladar a Súria perquè el meu pare treballava al ferrocarril i li va sortir feina allà. La mare va entrar a treballar a Cal Jover, a la fàbrica. Vaig estar a Súria fins als onze anys.

Quins records teniu de Súria?

Recordo que anàvem sovint a jugar al riu, en un lloc sense corrent, però que sempre hi havia aigua. Fèiem uns caminets amb les pedretes del riu i amb unes llaunes de sardines simulàvem que un tren anava per les vies. *[Recorda somrient]*. També anàvem en el tram del riu on les dones anaven a rentar la roba, i abans que arribessin, fèiem uns cots, els omplíem d'aigua i després els tapàvem. Quan passaven les dones... xaf!, es fotien de peus a

[Continua a la pàgina següent]

l'aigua. Ui, en fèiem de grosses! *[l se li torna a escapar un somriure d'orella a orella].*

Què més fèieu?

Anàvem a jugar al capdamunt d'un carrer on hi havia unes oliveres. També anàvem a banyar-nos ben despulladets al canal de la fàbrica de Cal Jover. Una vegada, el pare d'un de la colla va passar per dalt del canal i va dir: "Què hi és el Francisco?", i nosaltres: "No, nooooo!". El Francisco estava ben amagat perquè no el veiés el seu pare! Estava espantat perquè si l'hagués trobat d'aquella manera ben despullat allà... *[El Joaquim esclata a riure en recordar vells temps].* Bé, tonteries que me'n recordo.

Són maques aquestes històries.

Records de crió. També havíem fet uns carretons i anàvem al capdamunt de la carretera i baixàvem i *bueno...* Bestieses, cosetes de canalla.

Feliços amb poca cosa.

Això, sí, sí... *[Sospira].* A Súria ho vam passar molt bé. Molt.

Us estimeu molt, Súria?

I tant, i tant! Em fa recordar moltes històries. Buf... Hi havia un cafè que li deien Cal Catalán, que feien una mica de teatre, anaven a cantar i feien tota mena d'espectacles. A la canalla no ens hi deixaven entrar. Un dia vaig saltar per una paret que hi havia i bum!, ho vaig poder veure tot.

Com eren els seus pares?

La meva mare no era curandera, però sabia arreglar dolors i problemes als ossos. Els veïns venien a veure-la i ella els ajudava tant com podia. I el meu pare era serio. Ben serio. De jovenet em van

Retrat familiar fet a Manresa l'any 1925. A la part superior esquerra apareix Dolores Insa Garín, que subjecta el seu fill, el Joaquim Alquézar Insa. Asseguda en una cadira, hi ha la tieta del Joaquim, la Manuela Insa Garín amb el seu fill, el José Espuña Insa. Al seu costat, hi ha una altra tieta del Joaquim, la Tomasa Insa Garín que agafa el seu nebot de la mà, el Joaquín Espuña Insa. Es desconeixen els noms de les altres dues persones de la fotografia. / Arxiu particular.

fer treballar en una botiga que venien carn i els hi feia encàrrecs. Em feien anar a un lloc on hi havia menuts de be i em donaven deu o vint cèntims. D'aquesta manera sempre en tenia per anar al cine al diumenge i encara me'n sobrava per donar-li a la meva mare.

Li agradava anar al cine?

Molt! A Súria hi havia dos cines, l'Ideal i el Sórisa. Me'n recordo que anava a una botigueta que venien caramels i castanyes; comprava uns quants caramels i cap al cine. L'entrada valia 50 cèntims.

Súria, 1934. Fotografia de l'Escola Nacional de Nens del Sr. Sau. El Joaquim està situat a la segona fila inferior, és el tercer nen comptant per la dreta. / Arxiu Particular.

Què recordeu més de la vostra infantesa?

Quan tenia set o vuit anys vam fer una exposició al col·legi perquè havia de venir un grup de la Generalitat. Això va ser abans de la guerra. Vaig fer un dibuixet d'un nano petit amb un tossinet als braços, i recordo que el president Macià ens va dur una cosa o una altra a tots els alumnes. A mi em va regalar el llibre *Terra i Ànima*. Quan em va donar el llibre no sé què em va dir que me'l vaig mirar amb uns ulls ben oberts. Em va impressionar aquell bigoti que tenia.

Què veu fer quan va arribar la guerra?

Vam deixar Súria i vam marxar a viure a la caseta del ferrocarril de Sant Iscle, que estava a mig camí de Santpedor. Vivíem els meus pares, les meves tres germanes i jo. El meu pare li va interessar aquella caseta perquè tenia molta extensió d'hort i en temps de guerra ja se sap... Ben aviat van imposar el racionament i hi havia moltes coses que

faltaven, com per exemple, el pa. El meu pare va pensar que allà treballaria la terra i podria collir molts aliments.

Veu passar la guerra a Sant Iscle?

No. Una de les meves germanes i jo ens en vam anar al poble d'Andorra, de la província de Teruel, vora Alcañiz. Allà el meu pare hi tenia dos germans, un de solter, el Pascual Alquézar Tomás i un de casat, el José, i aquest li va dir: "*Tráete a los dos mayores aquí que no les faltará de nada*". A Catalunya teníem el racionament i allà no passaríem gana i tindríem per menjar. I vam anar cap a Andorra. La meva germana es va hostejar a casa del germà del meu pare que estava casat, i jo vaig anar a casa del Pascual, que era solter.

Com es va viure la guerra al poble d'Andorra?

Quan feia un mes i poc que érem allà, les tropes de Franco van trencar la línia del front i avançaven

sense oposició. Molta gent del municipi i el meu tí i jo vam marxar cap a unes terres que estaven una mica lluny del poble. Allà hi havia uns masos, que s'utilitzaven per no anar i tornar al poble quan s'estava treballant la terra. La gent tenia por d'un possible bombardeig. Aquell poble ja l'havien bombardejat un parell de vegades. Al cap d'un dia o dos que érem al mas del meu tí, que li deien mas El Saso, van passar uns soldats republicans, que es van parar una mica i van demanar alguna cosa de menjar. Van dir que la cosa estava fotuda i van marxar. L'endemà ja van venir els altres.

Com va ser el moment en què van arribar les tropes franquistes?

Allà on érem nosaltres era una zona on hi havia tres cases. Recordo que el meu tí i jo estàvem allà al mas. Després va entrar un soldat que anava vestit de qualsevol manera, com de paisà, i es va quedar amb nosaltres. No el coneixíem de res. Al cap d'unes hores, van arribar els soldats del Franco. Quan van arribar a l'era de davant el mas es va sentir uns ooooh, i una xerrera i un soroll!, semblava que feien una festa. De cop i volta, un [soldat] moro va entrar i ens va veure a nosaltres tres i cordons! De seguida ens va apuntar amb el fusell, mentre els altres seguien a l'era fotent comèdia.

I què va passar després?

[El Joaquim sospira i agafa aire]. Nosaltres tres vam aixecar les mans enlaire i ell cridava: "Ta, ta, ta, ta i ta, ta, ta, ta". No deia cap paraula en espanyol. El meu tí portava una armilla que li penjava una cadena d'or i un rellotge i va baixar les mans per si aquell soldat volia allò. I quan va baixar les mans, el moro es va fotre a cridar més. El moro era una merda de tí, només que tenia l'arma. En canvi, el meu tí era un home d'uns 40

anys i ferm. A última hora el meu tí es va cansar i va agafar el moro per prendre-li l'arma, però el moro va fotre uns crits... I mentre el meu tí el tenia agafat, ja van entrar la resta de soldats. Van sentir els crits, és clar. Van obrir la porta i van entrar tota una colla de soldats i sense preguntar res: pam, pam, pam. Van disparar sense dir res. El meu tí i aquell home que estava amb nosaltres ja eren a terra.

Ostres...

Els van disparar sense dir res. Hagués sigut lògic que haguessin preguntat què estava passant allà. Però no, no. Pam, pam, pam. I ja està. Eren així. A mi em van agafar els soldats, si no, potser m'haurien matat. Jo tenia dotze o tretze anys. I els morts allà a terra i jo amb uns crits: "Tíoooooooo!". Es veu que encara em sentia. Vaig veure els seus ulls que encara es movien de cara a mi. I llavors se'm van endur cap a fora. Vaig passar molta por.

Què us van fer?

Em van presentar un comandant i em van preguntar coses, però només recordo que em van demanar d'on era i jo vaig dir que era de Manresa. El comandant, un *tiarro*, va exclamar: "De Manresa?! De Manresa?!". No sé per què va dir això. Un altre soldat d'aquells em va dir després: "Tu tí no lo tendría que haber hecho". I se'm van emportar. Més enllà vam trobar un soldat republicà assegut a terra amb tot de sang a la cuixa. Vaig sentir que deien entre ells: "Oye, dile al comandante que qué hacemos con ese, lo cogemos o...?". O lo matamos, suposo que es referia. Pobre home... Vaig anar amb ells fins que ens vam acostar a Andorra i em van deixar en un lloc que estava a una mitja hora del poble, perquè els hi vaig dir que tenia un altre tí que vivia allà.

Quin ambient hi havia al poble?

Al poble vaig veure unes fogueres i tancs i molt xivarri. Gairebé era fosc. Vaig arribar a casa el meu tí, el que era casat, pensant que el trobaria i no hi havia ningú. Vaig trobar la clau per entrar a casa i en un banc vora el foc hi havia unes bosses, uns sacs... Era material que havien deixat els soldats republicans. Quan anava a marxar van entrar dos soldats italians, amb una borratxera que portaven... Van veure allò i van dir *"Rojos!, rojos!"*. Només vaig sentir això. Es van ficar allà a casa, es van emportar coses i van fotre el camp. Després van venir uns oficials i es van quedar a passar la nit a casa. A mi em van fer dormir a terra, i al matí van marxar. Aquell matí vaig tancar la porta i vaig anar a buscar el meu tí. Sortint del poble, vaig trobar a una dona en una caseta que hi havia en un marge i em va preguntar: *"¿Qué vienes del pueblo?"*. [Imita l'accent aragonès]. Volien saber què havia

passat. Més enllà vaig trobar a uns altres i em van demanar el mateix.

Veu trobar el vostre tiet, el José Alquézar?

Ell vivia al mas Los Fayos, una zona on hi havia set o vuit masos, però jo no hi havia estat mai abans. La zona semblava un poble. Allà vaig preguntar pel mas del meu tí i em van indicar. Abans d'arribar, ja vaig veure tres homes i un d'ells era el meu tí. En veure'm, cony, es va posar ben content i em va dir: *"¿Y tu tíooo?, ¿y tu tíooo?"*, [Imita novament l'accent aragonès]. Jo em vaig acostar, em vaig posar a plorar i li vaig explicar. Si no l'agafen els dos que anaven amb ell, em penso que cau desmaiada a terra... Pobre home... Havien matat el seu germà...

M'imagino que va ser molt dur explicar-li al tiet que el seu germà era mort.

Li vaig dir plorant tot el que havia passat... Com que li

Fotografia de la família Alquézar Insa feta als anys quaranta davant de la casa on vivien a Sant Iscle. D'esquerra a dreta: Joaquim Alquézar Insa, el seu pare, Miguel Alquézar Tomás, la seva mare, Dolores Insa Garín, i les germanes del Joaquim, la Dolores, la Isabel i l'Elena. / Arxiu particular.

vaig dir que havia mort el tí i un altre home, se'n van anar cap allà. Els havien mort el dia abans i em penso que els van enterrar allà mateix. Després al poble, la meva tia em va portar al metge.

Fins quan veu estar al municipi d'Andorra?

Vam estar gairebé un any. En aquell temps, el meu tí em va ensenyar de tot. Llavors era un pagès i em va ensenyar a llaurar i a fer altres feines del camp. Ens vam entendre molt amb el meu tí. I la meva germana, que era molt ferma, sabia gairebé més que la meva tí, i l'ajudava molt. Ara tots són morts. Quan s'estava a punt d'acabar la guerra, va venir el meu pare a buscar-nos. Els tres vam agafar un tren a Saragossa i vam venir. Era un tren que només utilitzaven els militars. De Saragossa a Manresa saps quan vam estar?

No en tinc ni idea.

Vam estar 25 hores. 25 hores! Eren uns trens que pujaves i hi havia una baraneta a fora, i vam estar

allà a la intempèrie aquelles 25 hores. Vam marxar a les 5 de la tarda de Saragossa i vam arribar a Manresa a les 6 de la tarda de l'endemà. A un poble de l'Aragó vam estar parats dues hores, a Lleida tres hores més... El tren anava fent parades així.

Després de la guerra veu tornar a la casa de Sant Iscle, oi?

Sí, hi vaig estar fins que em vaig casar, que vaig venir a viure a Manresa, al carrer d'en Botí. *[L'any exacte del seu casament no el sap, però els seus fills, la Pilar i el Francesc Alquézar, em comenten que va ser l'any 1953].*

Ha plogut una mica d'ençà d'aquells dies.

La ciutat ha canviat molt, molt, molt, molt. Aquí a Manresa hi havia molts magatzems i botigues grans i Cal Jorba i tota la comarca venia a Manresa. De cinemes hi havia el Goya, l'Olimpia, el Conservatori, el Kursaal, després el Catalunya. Ara

El Joaquim Alquézar i la Lucrecia Abrié (situats al centre de la fotografia) acompanyats de familiars i amics en una imatge capturada just després que es casessin a l'Església de Sant Francesc de Paula, a Manresa, l'any 1953. / Arxiu Particular.

El Joaquim Alquézar Insa juntament amb la seva dona, la Lucrecia Abrié Ticó, en una imatge presa als anys cinquanta. / Arxiu Particular.

només n'hi ha un allà a dalt *[fent referència al Cinema Bages Centre]*. Jo quan era jove venia amb un noi des de Sant Iscle a ballar a Manresa. Anàvem a l'Ateneu, que feien ball, a la Gàbia i a l'Apolo. Als carrers hi havia molt moviment, ara ja no n'hi ha tant.

Joaquim, de què veu treballar al llarg de la vostra vida?

He fet moltes coses. Primer vaig ajudar a altres pagesos. Era un sagal, era jove. Vaig treballar també a Cal Valls, a la Copesca, al peix. Com que tenia carnet de conduir repartia el peix cap a Berga, cap a Solsona o a on fos. De vegades també anava a Barcelona. No tenia cap carrera, però de lletres i això en sabia. També vaig fer d'escrient i després vaig treballar a la fàbrica de gel d'aquí a Manresa. Allà vaig conèixer la meva dona, la Lucrecia Abrié Ticó, que va morir fa un any i mig... *[La seva veu s'entristeix de cop i volta]*.

Com la va conèixer?

Ella era minyona de Cal Rial, situat al carrer de Magnet, i la van enviar a Cal Valls perquè els ajudés a la fàbrica de gel. Allà despatxava gel, igual que jo. Era filla del Pallars Sobirà, del municipi de Lladorre, al costat de Tavascan. Va venir a Manresa a treballar. A la fàbrica de gel ben aviat ja la van posar a treballar a ajudar-me a mi. I així va passar.

Com era la seva dona?

Era una dona que sense tenir ensenyances ni carrera era molt intel·ligent. Sabia molt i va ajudar a molta gent.

La troba a faltar?

Em poso malalt si parlo d'ella... Malalt. *[El Joaquim s'emociona i mira el quadre que hi ha sobre de la taula del menjador. És una fotografia del Joaquim i la Lucrecia de fa uns quants anys]*. Goita quin parell! Estàvem sempre junts... Tan maca que era...